

## הכרעה הלכתית בספרי הפוסקים – כיצד?

שמעתין - גיליון 32

מורים ובוגרים פנו בבקשה האם הם רשאים לפסוק לעצמם הלכה למעשה על פי ספר "ערוך השולחן"? האם אפשר לסמוך עליו, מבלי שיהיה צורך לחפש אחרי כן בספרים אחרים, או לחזור ולשאול רב?

והנה אין כל צל של ספק, שכותב שורות אלה אינו יכול לראות את עצמו מוסמך לחוות דעה על מידת למדנותו של בעל "ערוך השולחן" על היקף ידיעותיו ובקיאותו בש"ס ופוסקים, ועל כושרו לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, וכן על אמינותו של המחבר בכל מה שיצא מעטו. הלא הוא גאון הבקיא בכל חדרי התורה, בבקיאות וחריפות, בכושר הבעה ובבהירות הרצאת דבריו, ואין כל דבר תורה נעלם ממנו.

כותב השורות האלה, בטוח שלא יעלה על דעת מישהו, ולא יתעורר כל רושם, שהוא בא לדון ולחוות דעה ולהרהר אחרי דבריו של תלמיד חכם בעל שיעור קומה מגדולי חכמי הדורות, והשורות הללו נכתבות אחרי בקשת המחילה, אם בכל זאת מי שהוא יטעה במילה אחת מכל דבריו.

והנה בעל בית שפונה בשאלה בדבר הלכה אל רב קהילתו אינו מסוגל לשפוט בעצמו אם הרב הזה אמנם בקיא בשאלה זו, ובכל זאת יודע אם הרב מחונן במידה גדולה של בקיאות, או במידה קטנה, ואם הוא מפולפל דיו כדי שיוכל לדמות אם לא. אותו בעל בית סומך על כך, שאם לא היה זה ראוי לפסוק הלכה, לא היה מתמנה על ידי מי שמינוהו, ולפני כן לא היו מעידים עליו מי שהעידו ולא היו מסמיכים אותו מי שהסמיכו. אם זה רב פוסק הלכה, מן הסתם הוא ראוי לכך, ואפשר לסמוך על פסק הלכה שלו.

והנה גם בשאר שטחי החיים כשאנו נזקקים למומחים במקצוע מסוים, אנו נוהגים מנהג זה לסמוך על מי שעוסק דרך קביעות באותו מקצוע, ואין אנו מהרהרים אחר ידיעותיו ואחרי אמינותו. מי שנזקק לעורך דין הולך אל מי שהוסמך לכך ולמי שהורשה לעסוק בכך, מתוך ההנחה שאם לא היה בקיא כל צורכו, לא היה מגיע לידי כך שיסמיכו אותו ושירשו לו לעסוק בכך. וכן מי שזקוק למהנדס או לאדריכל או לרופא סומך על כך, שהחברה כולה מונעת שלא יבוא כל הדיוט ויעסוק בכל דבר הדורש ידיעה ומומחיות. אנו מניחים שבבית הספר שבו למד המהנדס והאדריכל והרופא לא היו מעניקים לו תעודת הסמכה אם לא למד מספיק ואם לא נתמחה דיו, והחברה לא היתה נותנת לו לעסוק במקצועו, אם לא יוכחו הבריות, שהוא ממלא את הדרישות שדורש ממנו מקצועו בעיסוקו הלכה למעשה. כן הדבר גם ברב המשרת את הציבור תהא זו קהילתו המצומצמת או חוג רחב יותר הפונה

## הרב שלמה מן ההר זצ"ל

אליו והרואה את עצמו נזקק לו. את מי אנו רואים כ"רב" שלנו? למי אנו פונים? לאדם שאנו מניחים שהוא ידע להורות לנו. ועל סמך מה אנו מניחים שזה ידע מה שאנו מצפים שידע? אנו סומכים על רבותיו שהעניקו לו סמיכה, על קהילתו שמינתה אותו לרב, על מועצת הרבנות הראשית ועל משרד הדתות שיזמו את המינוי ואישרו אותו, ולבסוף על המוניטין שיצאו לו בפעילותו בקרב הציבור.

אמנם לפעמים אנו נבוכים בענין זה, אם המדובר הוא ברב הבא אלינו ממדינת הים. אנו תוהים שמא החברה שהוציאה לו מוניטין בהיותו שם במקומו, הודרכה על ידי קנה מידה שהוא שונה מקנה המידה שאנו משתמשים בו, ושאונו רואים אותו כמוצדק. על זה יש לענות שאם אדם שעלה זה עכשיו מלום אנג'לס למשל ונתמנה לרב באחת משכונותיה של ירושלים ונתאשר במינוי זה על ידי מועצת הרבנות הראשית ועל ידי משרד הדתות, בוודאי נמצא על ידי שני מוסדות אלו ראוי ומוסמך לתפקידו. למה הדבר דומה? לרופא שעלה ממדינת הים, ועם בואו נתמנה למנהל הרפואי באחת המחלקות באיזה בית חולים שבארץ, שאף אדם לא יפקפק באמינותו של רופא זה, וזאת מתוך ההנחה שמשרד הבריאות משגיח על כך, שמי שאינו מומחה כראוי לא יעסוק כאן ברפואה.

כשם שישנם רופאים בעלי שם עולמי שאינם זקוקים לאישורו של מוסד ממשלתי בשום מדינה בעולם, כדי שבני אדם יאמינו להם וחכמתם, כך ישנם רבנים המפורסמים בחכמתם, שפסק הלכה שלהם אינו זקוק לאישורו של שום מוסד קהילתי יהודי בשום מקום בעולם, וגם כאן בארץ לא יהא תלמיד חכם זה זקוק לאישורה של הרבנות הראשית ושל משרד הדתות. מי שזכה לשאול שאלה מלפני גדול הדור וקיבל ממנו תשובה, לא יעלה על דעתו לפקפק באמינותה של תשובה זו, ולא יחזר אחרי רבנים אחרים כדי לקבל מהם אישור לפסק הלכה זה. אני חושב בקשר לכך על רבנים כגון הרב ש"ז אוירבך והרב אלישיב היושבים בירושלים, או על הרב פיינשטיין והרב סולובייצק היושבים בארצות הברית שבאמריקה.

מי העניק לרבנים אלה את פרסומם ומי העניק להם את סמכותם בעיני כל הציבור התורני והדתי? מי מעניק לגדולי המדענים שבעולם את פרסומם ואת סמכותם, איש איש במקצוע שלו? בצעירותם זכו להכרה מרבותיהם ומוריהם, ואחרי כן מחבריהם למקצוע, ובסוף התגבר פרסומם והתפשט, ושם נודע לכל מי, שיש לו עניין בדבר. הרי זה משום שגלוי לכל מי שעוסק בהלכה, שכל דבר הלכה שלא נמצא לו פתרון על ידי שאר חכמי הדור יובא לפניו וימצא לו פתרון, שיאיר את עיני כל ישראל.

חז"ל קראו לחכם כזה גדול בחכמה ובמניין ויש כמובן חכם שגדול מחברו בחכמה ובמניין

## הרב שלמה מן ההר זצ"ל

איך יוכר מי שגדול מחברו בחכמה? על זה יוכלו להעיד רק מי שבעצמו חכם גדול עד כדי כך שיוכל לשקול מהתרשמות עצמית. ואיך יוכר מי שגדול מחברו במניין? דבר זה הוא לכאורה פשוט יותר. זה שיותר אנשים פונים אליו בשאלות, זה שיותר פסקי הלכה נשאלים בבית מדרשו הוא גדול במנין תלמידיו.

והנה מחולקים בני אדם במנהגיהם בכל בעיה כשהם פונים בה אל חכמים גדולים בדבר שמעיק עליהם. יש בני אדם שאם נאלצו במר נפשם לפנות בשאלה חמורה לרופא גדול שיש לו פרסום ושם הם סומכים על הכרעתו ועושים כהוראתו וכעצתו מבלי לחזר אחרי מומחה שני. ויש בני אדם שפונים בתחילה אל שנים בבקשת הוראה ועצה, ואם נתגלו חילוקי דעות בין הנשאלים הם מחפשים מי שיהיה חכם גדול יותר שיכריע בין העצות וההוראות החלוקות. אלה הסומכים על דברי האחד אינם קלי דעת, ואלה המבקשים הוראה מרבים אינם טרדנים נבוכים. גם זה וגם זה הוא מנהג העולם. כן הוא הדבר גם בדבר הלכה. מי ששואל הלכה מרב מפורסם ואינו טורח לחזור ולשאול על אותה הלכה מרב שני, אינו קל דעת, וזה שחוזר ושואל רב שני ושלישי אינו טרדן ונדנדן. מנהג זה כשר ומנהג זה כשר, ובלבד שימצא אחרי כן את הדרך הנכונה לומר: אורו עיני בדבר הלכה.

גדולי הדורות שלפנינו שאינם חיים איתנו היום, השאירו לנו אחריהם ברכה את חיבוריהם שמהם אנו לומדים ובאמצעותם הם מפורסמים בינינו לבני סמכא, כל אחד במקצוע חוכמתו. גדולי ההלכה "החיים" איתנו בדרך זו כיום, הם: חיי אדם וקיצור שולחן ערוך, שולחן ערוך של הרב בעל התניא, חזון איש ומשנה ברורה, וכן בלי ספק גם ערוך השולחן. ספרים אלה רכשו להם סמכות מוחלטת בעיני כל מי שמחפש הלכה.

את גדלותם בחכמה אין אני מוסמכים להעריך. העידו עליהם בדורותיהם מי שהעיד, רבותיהם חבריהם, תלמידיהם. אין אנו יודעים מי גדול ממי בחוכמה. את גדלותם במנין ניתן להעריך על ידי שנעריך את תפוצתם של ספרי הלכה אלה, כמה מהדורות נדפסות, כמה טפסים נמכרים בכל שנה מכל ספר וספר. ספר שתפוצתו גדולה יותר הרי הוא בלי ספק גדול מחברו במנין.

והנה מי שלומד בקיצור שולחן ערוך ונוהג כמותו, לא נבוא אליו בטענה, למה לא חיפשת גם ב"חיי אדם" שמא תמצא סתירה בין שני הספרים ושמא יש בדין זה מחלוקת. אם ספר שלומד בו מקובל עליו והוא רגיל בו, ודבריו וסגנון דבריו מובנים לו, רשאי הוא לנהוג כמותו, כי ספר זה הוא רבו, והוא "גדול הדור" החי בינינו באמצעות ספרו זה ואין בזה משום קלות דעת לנהוג כמותו. (ראה מסכת שבת קל: במקומו של ר' אליעזר היו כורתיים עצים וכו') ואם רוצה אדם לחפש דבר הלכה בכל ספרי הלכה המפורסמים יוכל לעשות כן, אלא שאם מצא דעות חלוקות חייב הוא לברר לעצמו הלכה כדברי מי מן הספרים האלה.

## הרב שלמה מן ההר זצ"ל

והנה יש לנו שני כללים בפסק הלכה בענין זה, האחד: הלכה כדברי האחרון (עיין יורה דעה סוף סימן רמ"ב בש"ך בהנהגות איסור והיתר סעיף ח'), והשני: באיסור דרבנן הלכה כמי שגדול בחכמה ובמנין, ובאיסור דאורייתא הלכה כדברי המחמיר (שם בש"ך סעיף ב'). לפי עניות דעתי הדבר אינו מוטל בכלל בספק שתפוצת ספרי "משנה ברורה" עולה על שאר הספרים. לפי זה בכל מחלוקת בין "משנה ברורה" לבין כל ספר אחר הרי בדרבנן תהא הלכה תמיד כדברי "משנה ברורה" מפני שהוא גדול במנין, ובדאורייתא תהא הלכה כמותו כנגד המחברים שקדמו לו, והם שולחן ערוך של הרב בעל התניא, חיי אדם, קיצור שולחן ערוך. אבל במחלוקת שבין "משנה ברורה" וחזון איש וערוך השולחן תהא הלכה בדאורייתא כדברי המחמיר. סדר הדורות שבין ספרי הלכה, שהוזכרו למעלה הוא כדלהלן: שולחן ערוך של הרב בעל התניא וחיי אדם בדור אחד, קיצור שולחן ערוך אחריהם, ואחריו ערוך השולחן וחזון איש ומשנה ברורה.

בסוף דברי הנני מרשה לעצמי לפנות אל חברים בהדגשת החובה לפעול למען קביעות עיתים לתורה בהלכה, ונראה לפי עניות דעתי שאין כמו ספר קיצור שולחן ערוך קל לקריאה וקל להבנה, וכמדומני שחייבים אנו לקרוא עליו את הפסוק הזה: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיד, והגית בו יומם ולילה, למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כן אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל".